

Stefan Brijs Andalusisch logboek

atlas contact

Stefan Brijs verhuisde in het voorjaar van 2014 naar Loma León, een gehucht in de bergen ten oosten van Málaga. In 2016 hield hij een logboek bij, een bonte verzameling van aantekeningen en impressies, belevenissen en verhalen over de natuur, de cultuur, de geschiedenis en de mensen in het zuiden van Spanje. In dit fragment schrijft Brijs over de Semana Santa, de Paasdagen in Spanje.

Ik was al vaker op een vrijdag in Málaga, maar nog nooit hoorde ik zoveel stilte van zoveel mensen. De terrassen zitten vol, de pleinen barsten uit hun voegen, op de stoepen staan mensen rijen dik, maar wie praat, dempt zijn stem, wie lacht, doet dat gesmoord, wie drinkt, nipt. Deze vrijdag is anders. Dit is *Viernes Santo*. Heilige Vrijdag. Goede Vrijdag. Jezus is op deze dag gestorven en dus heerst er ingetogenheid. Niemand roept daartoe op. Niemand is ertoe verplicht. Over de stad lijkt een rouwsluier te hangen, waaronder iedereen vanzelf stiller wordt.

Ik loop, en soms ren, achter José Manuel aan. Hij is een jonge advocaat, die me heeft uitgenodigd om één dag lang de

processies van de Paasweek door zijn ogen te beleven. Alleen zo kan ik dit alles begrijpen, zegt hij. Hij kent al langer mijn terughoudendheid jegens de twee extreemste vormen van zuidse massahysterie en volksvermaak: stierenvechten en de Semana Santa. Hij is gebeten door het eerste, begeistert door het tweede. Afgelopen maandag heeft hij nog Jezus met doornenkroon op een troon door de straten van Málaga gedragen, op zijn schouders en op die van honderdnegenenzeventig andere leden van zijn broederschap. Zeven uur lang. Alle andere dagen van de Semana Santa probeert hij zo veel mogelijk processies vanaf de voorste rij mee te maken. Daar komt puzzelwerk bij kijken. Hij heeft me een boekje gegeven met een overzicht van alle tochten en hun routes. De eerste processie begint meestal rond drie uur 's middags, de laatste eindigt rond drie uur 's nachts, op sommige momenten trekken er zes of zeven stoeten tegelijk door de stad. Málaga telt meer dan veertig broederschappen, met elk een eigen processie, die bestaat uit een sleep van gelovigen voor één dag of langer, met ergens voorin een tafereel uit het passieverhaal, ergens achterin Maria op een troon met baldakijn, en daaronder, daarvoor, daartussen, daarachter, de voorgangers, de dragers, de volgers. Er zijn boetedoeners bij, sympathisanten, mannen, vrouwen, kinderen, allemaal gekleed in de kleuren van de broederschap, velen dragen grote kaarsen. Na vijf dagen van processies zijn de straten van de stad glad en zwart van zweet en tranen en gestold kaarsvet.

José Manuel leidt me langs de grote tribunes op de Plaza de la Constitución, die om zes uur nog leeg zijn, maar waar straks de hoogwaardigheidsbekleders en de genodigden zullen zitten, samen met wie genoeg geld heeft om een plaats voor een week te huren. Elke processie passeert hier: dit is wat de vip-tent op

de Oude Kwaremont in de Ronde van Vlaanderen is. Maar wie de koers echt wil beleven, moet zich tussen het gewone volk begeven, dat geldt ook voor de processies, verzekert José Manuel me, terwijl we langs een hotel komen, waarvan Antonio Banderas een week lang een hele verdieping heeft afgehuurd. De steracteur, die hier geboren is en sinds zijn scheiding van Melanie Griffith ook weer woont, is door de stad al heilig verklaard voor zijn dood. Zijn naam valt in elk gesprek. Tijdens processies verschijnt hij op een balkon van het hotel, in één stoet loopt hij zelf mee, die van de Maagd van de Tranen en de Gunsten op Palmzondag.

Ik word door José Manuel meegetroond naar de Plaza Arriola, waar de processie van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van Smarten net passeert. Vooraan loopt een man die een groot smeedijzeren kruis in de hoogte houdt, het Leidend Kruis, achter hem mannen met banier en wimpel, dan komen de *nazarenos*, leden van de broederschap, in tunieken en met hoge kegelvormige puntkappen. Opnieuw valt me de stilte op. Alleen geschuifel van voetstappen. Ook de processies zijn vandaag sereen. Geen tweehonderdkoppige orkesten zoals op andere dagen, hoogstens een paar blaasinstrumenten of wat doffe tromslagen, de voetstappen van de Dood. En daartussen af en toe de heldere klank van een bel of een klok, één of twee slagen, waarmee de *mayordomo* aangeeft wanneer de dragers halt moeten houden, de troon mogen laten zakken of weer optillen. En dat gebeurt vaak. De processie staat stil, minutenlang, vertrekt, vordert enkele meters, staat weer lange tijd stil, schuifelt weer wat verder, trager dan een slakkengang. De regie is strak, het tijdschema ook, op het overtreden ervan staan zware boetes, op dit tijdstip moet de kop van de stoet op de ene plek arriveren, op dat tijdstip de staart op de andere,

anders wordt het straks een warboel, dan komt Jezus aan het kruis zichzelf in zijn graf tegen.

Jezus aan het kruis is ook de eerste Christusfiguur die ik zie. Hij is gestorven op de schouders van honderdentien dragers, een kleine en dus ook lichte troon van een bescheiden broederschap, zo'n zevenhonderd leden, weet José Manuel. Een eenvoudig tafereel, alleen Jezus zelf, weliswaar levensgroot. Zijn gebeeldhouwde lichaam glimt van de olie, zijn ribben zijn te tellen, bloed loopt uit de speerwond, waar straks de ongelovige Thomas zijn vingers in zal stoppen. Die scène ken ik al sinds mijn kinderjaren, en ook alle andere van het passieverhaal. Op papier ben ik vandaag nog steeds katholiek. Ergens staan mijn doopnamen in een kerkelijk register. Als ik me bij een broederschap zou willen aansluiten, moet ik dat bewijs kunnen voorleggen.

De troon komt voor onze ogen tot stilstand. José Manuel slaat een kruis, de wijs- en middelvinger gestrekt, de ringvinger en pink gebogen. De gezichten van de dragers zijn nog fris, hun blikken zijn helder, althans van degenen die om zich heen kijken of ze gezien worden, anderen staren in trance voor zich uit, nog anderen zijn geblinddoekt of verbergen hun hoofd volledig onder een zwarte beulskap, ook zijn ze barrevoets, dit zijn de ware boetedoeners, zij hebben veel goed te maken bij de Heer of hebben een mirakel nodig.

Ting ting. De dragers zetten hun schouders weer onder de troon. *Ting.* De troon wordt opgetild, in één zucht uit honderdentien monden. De stoet vertrekt. De stoet staat weer stil. Vertrekt. Stopt. Lijden is vooral wachten. Er lopen ook kleuters mee, hun moeders dartelen eromheen als zorgzame zwarte bijen. Opnieuw zijn er nazarenos, zij dragen zware houten kruisen in plaats van kaarsen. Eindelijk verschijnt dan in de verte,

hoog boven alle hoofden, het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Smarten, op een zilveren troon, en opeens klinkt er vanuit het niets gezang, ijl gezang, dat door de stilte snijdt. José Manuel pakt me bij de arm en sleurt me mee langs de rijen mensen op de stoep, tot bij de troon met het Mariabeeld. Het gezang komt uit een gebouw aan de straatkant. Een klooster. Op de eerste verdieping, achter een getralied raam, staan zusters in habijten. Ze zingen de Moedermaagd troostend toe. Zij huilt tranen van glas. Vijf zusters tel ik, een eenstemmig koraal, de woorden ontsnappen door de tralies, die ze met hun handen omvatten. Achter een belendend raam zie ik nog drie zusters, maar zij zwijgen. Zij hebben hun stem en andere vermogens verloren. Hun hoofd is al in de hemel, hun lichaam is nog op aarde.

Als de laatste noten zijn weggestorven, komt de stoet weer in beweging, de zusters trekken zich terug in hun kerkers, José Manuel wenkt me om hem te volgen. Het is niet ver deze keer. Een paar straten. Bij de brug over de brede rivier, die bijna altijd droogstaat. Daar is de Tribuna de los Pobres, de tribune van de armen, een eenvoudige, brede, stenen trap, die op alle andere dagen stedelingen naar een lagergelegen straat leidt maar vandaag vol staat met wachtende toeschouwers van alle leeftijden. De bakkerij boven aan de trap heeft stapels *torrijas* in de etalage liggen, oud brood geweekt in een mengsel van melk, ei, suiker, kaneel en *vino dulce*, gebakken in olijfolie, gewenteld in honing, een zoete zonde, krachtvoer voor de nacht.

Daar is de volgende processie. Hij komt van de overkant van de rivier. De duisternis is ingevallen en dus gaan er grote verblindende schijnwerpers aan. Het Leidend Kruis gaat weer voorop. Met ingebouwde gps-zender, vertrouwt José Manuel

me toe. De informatie daarvan wordt getoond op digitale lichtkranten, die overal in de stad hangen, zodat iedereen weet welke processie zich op welk ogenblik waar bevindt. Gods wegen zijn niet meer ondoorgrondelijk.

El Santo Traslado passeert. José Manuel slaat opnieuw een kruis. Zeven beelden deze keer: Jozef van Arimathea, Nikodemus, Stefanus, Maria Magdalena, Maria van Kleopas en Maria Salomé, met tussen hen in, hangend, zwevend, schommelend in doeken, het lichaam van Christus. Jezus wordt naar het graf gedragen en het hele tafereel de brug over, op de schouders van honderdzeventig mannen. Ik neem de gezichten van de beelden in me op. Hun leed is in het hout gegroefd. Verdriet tot diep in de nerf. In mijn hoofd keer ik een paar eeuwen terug en staan op mijn plek de ongeletterden, de metselaars en de bakkers, de knechten en de meiden, de eenvoudigen van geest, voor wie dit bedoeld was, aanschouwelijk onderwijs, plaatjes bij de verhalen. En ik moet toegeven, ook ik, al lang van mijn geloof gevallen, raak onder de indruk van de zeggingskracht van dit tafereel, dat tegelijk vertelt en toont. Zo groot was het lijden dus, letterlijk bijna ondraaglijk groot.

Dan wachten we op Onze-Lieve-Vrouw van de Eenzaamheid. Een werk van de grote barokke beeldhouwer Pedro de Mena, althans dat was het ooit, want van alle steden waar in mei 1931, tijdens de begindagen van de Tweede Spaanse Republiek, kerken en kloosters in brand werden gestoken, was Málaga het zwaarst getroffen. Anarchisten, antiklerikalen, antimonarchisten, links-radicalen trokken in één etmaal tijd een immens spoor van vernieling door de straten. Niet alleen gebouwen, ook archieven en bibliotheken gingen in vlammen op. Een journalist die de stad was ontvlucht, beschreef wat hij zag vanaf een heuvel aan de rand van Málaga: ‘Het was werke-

lijk angstaanjagend, dantesk [...] Zwarte kolommen van rook stegen uit de stad op, de lucht zag rood door de gloed van de vele vuren, waarvan de vlammen naar de hemel reikten.’

De weinige beelden die gered konden worden, werden vijf jaar later alsnog vernietigd, toen dezelfde radicalen aan het begin van de burgeroorlog opnieuw kerken en kloosters in brand staken. Slechts een enkel beeld in de processies is daardoor ouder dan honderd jaar, de meeste zijn nieuw werk, andere zijn kopieën van vernielde eeuwenoude originelen, zoals Onze-Lieve-Vrouw van de Eenzaamheid van Pedro de Mena, die nu in de verte aan de overkant van de rivier is verschenen. Hoe beeld je de eenzaamheid van een moeder uit die haar kind heeft verloren? Zo dus: Maria zit op haar knieën voor een leeg kruis, haar armen in wanhoop wijdgespreid, de handpalmen naar boven, haar hoofd licht opgericht, de ogen opgeslagen naar de hemel, haar gezicht zal vast in tranen zijn. Ze draagt een zwarte mantel, die met goud is doorweven, om de leegte in haar leven te benadrukken is er boven haar hoofd geen baldakijn, alleen de donkerte van de nacht.

Maar ik krijg de kans niet om haar van dichtbij te bewonderen. José Manuel heeft een restaurant gereserveerd. Ook hier geldt vandaag een strikte timing. De torrijas zijn dus voor later, wij gaan voor een *primero* en een *segundo* en wijn. Vis voor mij, ik heb er zin in, vlees voor José Manuel, ook al is het Goede Vrijdag. Zijn geloof gaat duidelijk niet door de maag.

Dan wurmen we ons weer de stegen van de stad in. Overmorgen begint de zomertijd, maar hier is de klok twáálf uur verder gedraaid, iedereen heeft de dag voor de nacht verwisseld en is de straat op gekomen. En toch nog steeds die sereniteit. Geen dronken toestanden. Geen hooligans. Geen geweld. De Heilige Geest is over Málaga neergedaald. Meer

dan honderdduizend apostelen brengen dezelfde blijde boodschap. Ik hou niet van menigtes, maar deze massa, waaraan op geen enkele plek te ontkomen is, verdraag ik goed. Mijn lot ligt trouwens nog steeds in handen van José Manuel. Ik hoor hem iets mompelen over *amor*. De liefde. Maar hij bedoelt *El Cristo del Amor*. De Christus van de Liefde. Dat houten beeld is wel nog origineel. Achttiende-eeuws. Tot twee keer toe gered van de verwoesting doordat leden van de broederschap het bijtijds uit het klooster van de augustijner monniken konden weghalen en verstoppen. Dat moet geen makkelijke klus zijn geweest, stel ik vast als ik deze Christus zie verschijnen in Calle Larios, de winkelstraat van Málaga, die verlicht wordt door straatlantaarns en honderden telefoonschermpjes waarop zijn intrede wordt vastgelegd. Hier is geen Ensor meer nodig.

Een bleke, breekbare figuur aan het kruis. In de gele straatverlichting lijkt zijn huid van verduurd, flinterdun leer, elke barst, elke snee, elke marteling is zichtbaar. Over zijn voorhoofd lopen dunne straaltjes bloed, zijn ingevallen gezicht is blauw uitgeslagen, het zal nu niet lang meer duren voor Hij sterft. Aan zijn voeten zit Onze-Lieve-Vrouw van Smarten, in eenzelfde houding als haar evenbeeld van de Eenzaamheid. Dit is een tafereel naar het beroemde middeleeuwse gedicht van een onbekende monnik, het *Stabat Mater*, door de grootste kunstenaars op doek verbeeld of op muziek gezet, hier uit hout gekapt en gesneden.

<i>Stabat mater dolorosa</i>	Naast het kruis, met schreiende ogen
<i>Iuxta crucem lacrimosa,</i>	Stond de moeder, diep bewogen
<i>Dum pendebat filius.</i>	Toen de Zoon te sterven hing.

Droeve hoornmuziek en trage tromslagen vergezellen de immense troon van bladgoud, een pronkstuk waarvan ik, overweldigd en bedwelmd, me op dat moment niet afvraag hoeveel het gekost heeft. Een gedachte die evenmin bij me opkomt wanneer ik die andere troon zie, waarop Onze-Lieve-Vrouw van de Naastenliefde achter een muur van brandende kaarsen prijkt, met boven haar gekroonde hoofd een baldakijn in hetzelfde rijkelijk met gouddraad versierde, zwarte fluweel als haar enorme sleep, waaronder een heel leger zou kunnen schuilen. Ik kan niet anders dan er in verwondering en bewondering naar kijken.

Toch mis ik nog iets, maar dat dringt pas tot me door als ik het ook werkelijk zie bij een volgende processie. Het is dan bijna middernacht en ik bevind me in een zijbeuk van de kathedraal, dat immense bouwwerk, waarvan het interieur nu baadt in elektrisch licht. Door het brede gangpad wordt de troon met het tafereel van de Kruisafneming gedragen. Jozef van Arimathea en Nikodemus staan hoog op ladders en buigen over de dwarsbalk van het kruis om het lichaam van Jezus in doeken naar de grond te laten zakken. De apostel Johannes kijkt toe, zijn gezicht bevroren in een vreemde expressie van afgrijzen en ongeloof, naast hem staat Maria, de moeder van Jezus, aan de voet van het kruis treuren en bidden de andere drie Maria's. *Ting ting*. Vlak voor mij komt de troon tot stilstand. Ik kan de dragers bijna aanraken. Tientallen Spaanse koppen in profiel. Ook zij lijken gebeeldhouwd in hun smarten. Er zijn diepe krassen gemaakt in de voorhoofden. De monden zijn vertrokken tot grimassen. Uit de ogen is elke blik verdwenen. *Ting*. De dragers buigen licht door de benen en laten de troon zakken tot de onzichtbare poten op de grond steunen. Dan komen ze onder hun houten last vandaan. Ik hoor gekreun, gekerm, hun

lichamen zijn gekraakt, elk bot, elke spier, elke vezel doet pijn. Voor en achter de troon zie ik hoe gebochelde nazarenos zichzelf overeind proberen te houden aan hun lange kaarsen, één duw en ze zouden omvallen. *Ting ting*. Daar gaan de gebroken schouders weer onder de troon. *Ting*. Daar gaat de troon weer de hoogte in. Daar hijsen de nazarenos zich aan hun kaarsen weer overeind. Voorwaarts moeten ze. Opgeven bestaat niet. Zes uur zijn ze onderweg, nog twee uur te gaan. Dit is lijden, het ware lijden. In afwachting van de loutering, die straks volgt. Hun eigen verrijzenis.

Ik heb gezien wat ik moest zien. Ik begrijp het nu. Ik hoef niet nog méér plaatjes bij het verhaal. Maar José Manuel leidt me opnieuw de nacht in, die aardedonker is. De lichten in de stad zijn gedoofd, ergens is er een processie in de duisternis aan de gang, en ook die wil hij zien. Voor mij hoeft het echter niet meer. Opeens wordt de massa me te veel. De magie is over. Ik zeg dat ik weg wil. José Manuel probeert me niet over te halen om te blijven. Hij begrijpt mij zoals ik hem begrijp. Een omhelzing, en weg is hij, geroepen door een stem die alleen hij hoort.

Ik heb een kamer net buiten het centrum. Ik baan me een weg door de mensenzee, die zich achter mij meteen weer sluit. Voorbij de Plaza de la Merced ben ik bijna alleen op straat. In de verte hoor ik een trom de maat slaan, een geluid dat dichterbij komt naarmate ik mijn bestemming nader. Dan sla ik de hoek om. Ik kan mijn ogen amper geloven. God beproeft mij. Er trekt een processie door mijn straat, een laatste tafereel, Maria houdt het lichaam van Jezus in haar armen. Onze-Lieve-Vrouw van Barmhartigheid. Ook zij is op weg naar huis, het zijn haar laatste meters. Een straat verder bevindt zich de kapel waar zij alle andere dagen van het jaar doorbrengt. Hon-

MAART

derden mensen begeleiden haar ernaartoe in dezelfde stilte van uren geleden. Ik zie de opluchting in ieders ogen. De vol-
daanheid. De verlossing nadert. Nog even en het is volbracht.